

RÁKOSI MÁTYÁS

1892. március 9. Ada, Bács-Bodrog vármegye -
1971. február 5. Gorkij, Szovjetunió

MTI/MTVA Fotóarchívum/Magyar Fotó Állami Vállalat

FŐBB TISZTSÉGEI

Kereskedelemügyi népbiztoshelyettes	1919. március 21.-1919. április 3.
A szociális termelés öt népbiztosának egyike	1919. április 3.-1919. június 24.
Az MKP, illetve MDP KV főtitkára	1945. február 22.-1953. június 28.
Az MKP, illetve MDP KV Titkársága tagja	1945. február 22.-1956. július 18.
Az MKP, illetve MDP KV tagja	1945. február 22.-1956. október 31.
Az MKP, illetve MDP PB tagja	1945. május 22.-1956. július 18.
A Nemzeti Főtanács tagja	1945. szeptember 27.-1945. december 7.
Miniszterelnökhelyettes-államminiszter	1945. november 15.-1949. szeptember 5.
Az MKP, illetve MDP KV Szervező Bizottsága tagja	1946. október 1.-1953. június 28.
A Minisztertanács elnökhelyettese	1949. szeptember 5.-1952. augusztus 14.
Az MDP KV Szervező Bizottsága elnöke	1951. május 31.-1953. június 28.
A Minisztertanács elnöke	1952. augusztus 14.-1953. július 4.
Az MDP KV első titkára	1953. június 28.-1956. július 18.

PÁLYÁJA

Apja, Rosenfeld József terménykereskedő volt, anyja, Léderer Cecília a háztartást vezette, a szülők tizenkét gyermeket neveltek. Apja ingadozó üzletmenete miatt több alkalommal lakhelyet változtattak: 1904-ben Sopronban kapták meg az értesítést, hogy kérelmükre a család összes tagjának vezetéknevét Rákosira magyarosították. Apja, egy bátyja és egy húga is náci koncentrációs táborban vesztette életét. Két, 1945-ben újra nevet változtató öccse közül Biró Zoltán 1948–1956 között a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja, a KV osztályvezetője, illetve osztályvezető-helyettese, 1954–1956-ban a Pártfőiskola igazgatója, Biró Ferenc repülőgép-gépészmérnök, 1949–1960 között a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1950-től 1956-ig kohó- és gépipari, illetve közgépipari miniszterhelyettes volt.

Az elemi 1898-ban az adai népiskolában kezdte, majd ugyanabban az évben Sopronban folytatta. 1902-ben a soproni III. számú reáliskola diákja lett. 1905-től a Szege-di Magyar Királyi Állami Főreáliskolában tanult, 1910-ben ott is érettségizett, közben 1907-ben néhány hónapig ismét soproni diák volt. A Királyi József Műegyetem vegyész-mérnöki osztályán akart tovább tanulni, de családja anyagi helyzete ezt nem tet-

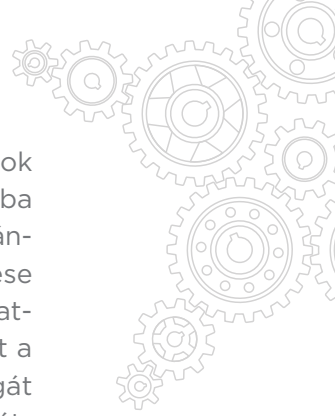
te lehetővé, így 1910 őszén a budapesti Magyar Királyi Keleti Kereskedelmi Akadémia hallgatója lett. A kétéves képzés gyakorlati orientáltságot, kisebb tandíjat és egzisztenciális biztonságot jelentett. Német, török és francia nyelvet tanult, 1912-ben okleveles kereskedői képesítést szerzett. 1910-ben Szabadkán belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. 1911 őszén néhány hónapon át a Galilei Kör egyik titkára volt, 1912 tavaszán társaival megalakította az ellenzék támogató Országos Diákbizottságot.

1912-től a Kereskedelemügyi Minisztérium ösztöndíjának köszönhetően Hamburgban, 1913-tól Londonban gyakornokoskodott, a londoni magyar klubban nyomtatásban is megjelent előadást tartott a nemzetiségi elnyomásról. Röviddel az első világháború kitörése előtt hazatért, kézhez vette behívóját, s bevonult a 6. szabadkai honvéd gyalogezredhez. 1914. október végén a fővárosba került, a tartalékos tiszti iskola elvégzése után hadapród őrmesteri rangot kapott. 1915. februárban a keleti frontra vezényelték, áprilisban az Északkeleti-Kárpátokban alakulatával együtt orosz fogságba esett. Májusban előbb a szibériai Csitába, 1917-ben a mandzsúriai határ közelében fekvő Dauriába vitték. A táborban a Vörös Gárda szervezése érdekében agitált, felvette a kapcsolatot a bolsevikokkal. 1918 elején megszökött a fehérek által elfoglalt hadifogolytáborból, és sikerült eljutnia Szentpétervárra, ahonnan egy tiszti hadifogolycsere keretében áprilisban tért vissza Magyarországra. Két hétig a zsolnai átmenőtáborban tartózkodott, májusban a Szabadkán élő családjához utazott, s az őszirózsás forradalom kitöréséig kiképzőtiszt volt az ott állomásozó honvéd gyalogezrednél.

1918 novemberében Budapestre ment, ahol tagja és aktivistája lett a hónap végén megalapított Kommunisták Magyarországi Pártjának. 1919. február 21-én, mint a párt vidéki titkárát, a teljes kommunista vezérkarral együtt őt is letartóztatták. Március 21-én, a Tanácsköztársaság kikiáltásakor szabadult, s az aznap megalakult Forradalmi Kormányzótanács legfiatalabb tagjaként kereskedelemügyi népbiztoshelyettes lett. Április 3-ától június 24-ig a szociális termelés őt népbiztosának egyike volt, közben politikai biztosként májusban az északi, a hónap végétől a déli fronton szolgált. Június végétől a Kormányzótanács Központi Ellenőrző Bizottsága és a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács tagja volt, másodmagával megbízták a kerületi népgazdasági tanácsok és a gazdasági hivatalok megszervezésével, július 17-én a proletárdiktatúra karhatalmi szerve, a Vörös Őrség országos főparancsnokává nevezték ki.

1919. augusztus 2-án a tanácshatalom bukása miatt Ausztriába menekült, ahol internálták. 1920. április végén szabadon bocsátották, de egy május 1-jei nyilvános bécsi munkágyűlésen elmondott beszéde miatt örökre kiutasították az országból. Moszkvába utazott, s 1920. július–augusztusban a KMP képviselőjeként részt vett a Kommunista Internacionálé (Komintern) II. kongresszusán. A következő két évben a kommunista világpárt megbízottjaként Németországban, Csehszlovákiában, Olaszországban és Franciaországban a Komintern intencióinak megfelelő kommunista pártokat szervezett, támogatta a radikális megmozdulásokat, szerepe volt több, a háború után újraalapított munkáspárt szétszakításában. 1921. júliusban a Komintern Végrehajtó Bizottságának egyik titkárává választották, 1922. novemberben a Titkárság póttagja és a Szervező Iroda rendes tagja lett. A magyar párt frakcióharcaiban Kun Béla nézeteivel értett egyet, ugyanakkor igyekezett kívülállónak mutatkozni.

1924. decemberben a KMP újjászervezése céljából titokban Magyarországra utazott. A párt Bécsben megtartott I. kongresszusán (1925. augusztus 18–22.) bekerült a Központi Bizottságba, és megbízták a magyarországi titkárság vezetésével. Budapestre visszatérve szeptember 22-én letartóztatták, 1926. augusztus 4-én nyolc és fél év fegyházra ítélték. Vácott, majd 1930-tól a szegedi Csillag börtönben raboskodott. Büntetése lejártakor, 1934. májusban a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért ismét perbe fogták, és 1935. február 8-án életfogytiglani fegyházra ítélték. A bírósági eljárások elleni tiltakozásul szervezett nemzetközi akciók révén az egyik legismertebb magyar kommunista politikussá vált. 1935. augusztusban távollétében ismét a Komin-

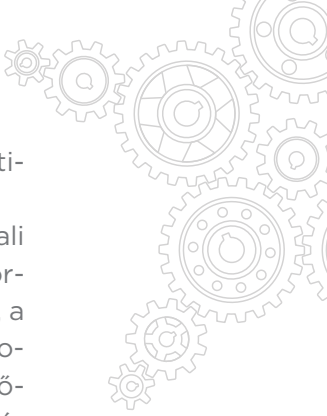
tern VB tagja lett (1941. június 22-ig). 1940. október 30-án az 1849-ben a cári csapatok által zsákmányolt honvédszászlókért cserébe szabadon bocsátották, s a Szovjetunióba távozatott. 1940. november 2-án a börtönből vele egy időben kiengedett Vas Zoltánnal együtt Uzsoknál lépték át az akkori magyar-szovjet határt. Moszkvába érkezése után a börtönevei alatt szerzett tekintélye révén a sztálini terror miatt megfogyatkozó magyar kommunista emigráció első számú vezetője lett, ő képviselte a KMP-t a Kominternben, annak 1943. júniusi feloszlata után pedig a KMP Külföldi Bizottságát irányította. 1944 folyamán elnökletével dolgozták ki a háború utáni Magyarország átalakítására vonatkozó kommunista programokat.

1944. decemberben Szegeden távollétében az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjává választották. 1945. január 30-án érkezett Moszkvából Debrecenbe, az Ideiglenes Nemzeti Kormány székhelyére. 1945. február 22-én Budapestre utazott, ahol egyesítették a volt emigránsokból álló debreceni központi vezetőséget és a budapesti központi bizottságot, s megválasztották a Magyar Kommunista Párt főtitkárává. Az 1945. május 20-21-én rendezett első országos pártértekezleten a párt aktuális programja szerint, amely a proletárdiktatúrába való békés átnövést hirdette, élesen fellépett az azonnali hatalomváltást szorgalmazókkal szemben. 1945. szeptembertől az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a tagja volt, ugyancsak ő képviselte a kommunista pártot az államfőt helyettesítő háromtagú Nemzeti Főtanácsban is.

Az MKP számára kudarcot jelentő 1945. november 4-i választások után a szovjet nyomásra megkötött pártközi megállapodás miatt november 15-én ismét koalíciós kormány alakult, amelyben miniszterelnök-helyettesi és államminiszteri posztot kapott. (E tisztségét 1949. szeptember 5-ig töltötte be, azután a Minisztertanács elnökhelyettese volt.) Célja attól kezdve a legnagyobb párt, a Független Kisgazdapárt meggyengítése és politikai ellenfeleinek a közéletből való kiszorítása lett. Ebben segítségére volt a megszálló szovjet hadsereg, az irányítása alatt álló politikai rendőrség, illetve a kommunista vezetésű Belügyminisztérium. 1947 nyarára befejeződött az FKGP politikai, adminisztratív és törvénytelen eszközökkel (a konstruált „köztársaság-ellenes összeesküvés” ügy) végbevitt feldarabolása, amelynek végén sikerült Nagy Ferenc miniszterelnököt emigrációba kényszerítenie. Az 1947. augusztus 31-re kiírt választásokon a pártok közötti versengésből törvénytelen eszközt is igénybe véve (kékcédulás választási csalás) az MKP került ki a legerősebb pártként.

1947. szeptemberben a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája alakuló ülésén elfogadott határozat nyomán a szovjet érdekszférába tartozó közép- és kelet-európai országokban felgyorsult a kommunista pártok teljes hatalomátvételének folyamata és a többpártrendszer felszámolása. Ennek következő lépéseként Rákosi napirendre tűzte a Szociáldemokrata Párttal való egyesülést, ami valójában munkásegység címén a szociáldemokrácia felszámolását jelentette. A fúzióra 1948. júniusban került sor, Rákosi attól kezdve a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára volt, 1950-től – a testület 1953. évi feloszlataáig – a KV Szervező Bizottsága elnökeként is funkcionált. 1949. februárban ő lett a többpártrendszer maradványainak felszámolására megalakított Magyar Függetlenségi Népfront elnöke is.

1949-re a törvénytelen eljárások elérték a kommunista párt legfelső vezetését. A szeptemberi Rajk-per, a volt belügyminiszter minden valóságálatot nélkülöző elítéltetése és kivégzése nyomán nemcsak a pártot, hanem az egész társadalmat elöntötte az „éberség” szellemében az ellenségkeresés, a továbbra is a Rákosi irányítása alatt álló politikai rendőrség által bevezetett tömeges terror. (Az Államvédelmi Hatóság 1951-1953 között szervezetileg is az ő felügyelete alatt állt.) Politikai döntéseinek egyik mozgatórugója az volt, hogy érezte Sztálin ellenszenvét, és igyekezett a szovjet diktátor valós vagy vélt elvárásait túlteljesíteni. 1950-ben az első öt éves terv elindításával, valamint a tanácsrendszer kialakításával megvalósult a proletárdiktatúra szovjet modellje. Legfőbb szövetségeseivel, a szintén volt moszkvai emigráns Gerő Ernővel

és Farkas Mihállyal együtt 1950-ben életre hívták az MDP vezető testületei előtt is titokban tartott Honvédelmi Bizottságot.

Az „egyre éleződő osztályharc” következő állomásaként 1950-ben a volt baloldali szociáldemokrata politikusok, majd 1951-ben a volt hazai kommunisták estek a törvénytelen ségek áldozatául. Rákosi a diktatúra kiépítésében a szovjet mintát másolta, a sztálini doktrínának megfelelően készült az elkerülhetetlennek tartott újabb világháborúra. Ezt is szolgálta a túlfeszített iparosítási program, valamint a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása. A realitásokat figyelembe nem vevő gazdaságpolitikája a háború utáni stabilizáció eredményeit megsemmisítette, az áru- és élelmiszerhiány miatt 1951-ben újra be kellett vezetni a jegyrendszert. A propagandagépezet által gerjesztett személyi kultusza ugyanakkor töretlenül nőtt, 60. születésnapját számos kiadvány és többhetes ünnepségsorozat köszöntötte. 1952. augusztus 14-én a Minisztertanács elnökének posztját is átvette.

Sztálin halála után a szovjet pártvezetés a kelet-európai csatlós államok közül előbb az NDK-ban, majd Magyarországon is korrekciókba fogott, ez együtt járt Rákosi hatalmának korlátozásával. 1953. június 13-ára Moszkvába rendelték, ahol a küldöttség többi tagjának jelenlétében élesen bírálták. A szovjet pártelnökség utasítása nyomán az MDP KV 1953. június 27–28-i ülésén önkritikára kényszerült, főtitkári címét első titkárra változtatták, július 4-én a kormányfői tisztet Nagy Imrének kellett átadnia. Ugyanakkor elérte, hogy a politikáját elítélő párthatározat nem került nyilvánosságra. Ettől kezdve hatalma visszaszerzésén munkálkodott, szembehelyezkedve Nagy Imre törekvéseivel. Gyógykezelés címén többször is hetekre a Szovjetunióba utazott, ahol fokozatosan sikerült a maga oldalára állítania a szovjet párt vezetőit. Az MDP KV 1955. március 2–4. között tartott ülésén a miniszterelnök „jobboldali elhajló” politikáját elítélő határozatot fogadtatott el, majd április közepén kizáratta Nagyot a PB-ből és a KV-ből, s leváltatta kormányfői posztjáról.

Korábbi teljhatalmát azonban már nem sikerült visszaállítania. A szovjet pártvezetés 1955. májusban rendezte a viszonyt Jugoszláviával, ami után Magyarországon is felmerült Rákosi szerepe a jugoszláv–magyar viszony kiélezésében, amelynek fontos eleme volt 1949-ben a Rajk-per. A Nagy Imre-kormány idején elkezdett rehabilitálásokat hátráltatta, a Szovjetunió Kommunista Pártja 1956. februári, XX. kongresszusa után azonban egyre többször hangoztatták felelősségét a törvénytörő eljárásokban. Rákosi igyekezett mindent az ÁVH már bebörtönzött vezetőjére, Péter Gáborra és Farkasra hárítani, de 1956. május 18-án egy budapesti pártaktíván kénytelen volt elismerni személyes felelősségét a Rajk-ügyben. A KV 1956. július 18-i rendkívüli ülésén – a szovjet pártvezetést képviselő Mikojan kezdeményezésére – felmentették első titkári tisztségéből és PB-tagsága alól. Július 22-én – a hivatalos indoklás szerint gyógykezelésre – a Szovjetunióba utazott.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a szovjet politikusok folyamatosan konzultáltak vele, de 1957 tavaszára a magyar párt élére állított Kádár János megszállította hatalmát, s ezzel Rákosi végleg háttérbe szorult. Még átigazolták a Magyar Szocialista Munkáspártba, de 1957. május 9-én az Országgyűlés megfosztotta 1944 decembere óta folyamatos parlamenti mandátumától és az Elnöki Tanácsban 1955. szeptemberben kapott tagságától. 1957 augusztusában a szovjet vezetés a Fekete-tenger melletti Krasznodart jelölte ki lakóhelyéül. 1960. novemberben felfüggesztették párttagságát, 1962. augusztus 15-én a törvénytörésekben viselt felelőssége miatt kizárták az MSZMP-ből. 1962. szeptembertől egy kirgiz kisváros, Tokmak volt száműzetésének színhelye. 1966. októberben költözhetett Arzamaszba, onnan 1967 őszén Gorkijba, a mai Nyizsnyij Novgorodba. Az MSZMP PB az 1960–1970-es évek fordulóján több ízben foglalkozott hazatelepedési kérelmével, de a politikai tevékenységtől való eltiltást és a házi őrizetet elutasította, így repatriálása megghiúsult. Hamvait a Farkasréti temetőben helyezték el.

FŐ MŰVEI

- A magyar demokráciáért.* Szikra Kiadó, Budapest, 1947.
A fordulat éve. Szikra Kiadó, Budapest, 1948.
Építjük a nép országát. Szikra Kiadó, Budapest, 1949.
Válogatott beszédek és cikkek. Szikra Kiadó, Budapest, 1950.
A szocialista Magyarországért. Szikra Kiadó, Budapest, 1953.
Válogatott beszédek és cikkek. 4. bővített kiadás. Szikra Kiadó, Budapest, 1955.
Visszaemlékezések, 1940–1956. I–II. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.
Visszaemlékezések, 1892–1925. I–II. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002.

IRODALOM

- Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához.* Szerkesztette Nyírő András. Interart Stúdió, Budapest, 1989. 307–309.
- Püskösti Árpád: *Rákosi a hatalomért, 1945–1948.* Európa Kiadó, Budapest, 1992.
- Feitl István: *A bukott Rákosi. Rákosi Mátyás 1956–1971 között.* Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1993.
- Püskösti Árpád: *Rákosi a csúcson, 1948–1953.* Európa Kiadó, Budapest, 1996.
- Püskösti Árpád: *Rákosi bukása, száműzetése és halála, 1953–1971.* Európa Kiadó, Budapest, 2001.
- Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról, 1953–1956. Kiszeljov és Andropov titkos jelentései.* Összeállította és a bevezető tanulmányt készítette Baráth Magdolna. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002.
- Bönlöny József-Hubai László: *Magyarország kormányai, 1848–2004.* Ötödik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 425–426.
- Az 1947. szeptember 16-ra összehívott Országgyűlés almanachja. 1947. szeptember 16.–1949. április 12.* Főszerkesztők: Marelyn Kiss József, Vida István. Szerkesztette Horváth Zsolt és Hubai László. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2005. 341–344.
- Lehallgatott kihallgatások. Rákosi és Gerő pártvizsgálatának titkos hangszalagjai, 1962.* Szerkesztette Baráth Magdolna és Feitl István. Napvilág Kiadó–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2013.